Sztyepan Pehotnij talán utolsó versei

Baka István: Összegyűjtött versek

2017.04.25 — Szerző: Nagypál István

A Baka István halálának 20. évfordulója után megjelent Összegyűjtött versek című kötet arra vállalkozik, hogy az eddig kiadatlan és a hagyatékból előkerült költeményeit is bemutassa, hogy a lehető legteljesebb képet kaphassuk a 20. század végén élő szerepjáték-költészet egyik különleges alkotójáról.

hirdetés

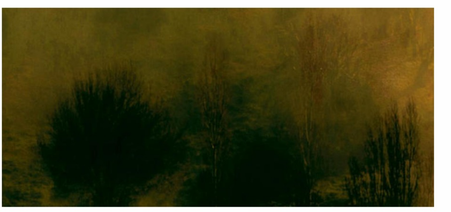

Baka István költészetét többféle motívum, téma vagy műfaj által vizsgálhatjuk meg. Az egyik legszembetűnőbb az Istenbe vetett hite, amely első kötetében, a *Magdolna-zápor*ban is tetten érhető, egy másik pedig az orosz nyelv és kultúra hagyományainak beemelése (nem szovjet és kommunista, hanem esztétikai érték alapján). És ha ezek ismeretében nem is egyértelmű, a harmadik, ami költészetének különlegességét adja: a szerepjáték. A szerep – ebben az esetben – mint filozófiai és szociológiai kategória merül fel (*Kiss Ferenc: A szerep-líra klasszikus ciklusa)*, és mellőzi azon negatív konnotációit, mint az álság, a teatralitás vagy az alakoskodás. A kötet struktúrájában fellelhetők az egyes Baka-könyvek, de nem határolódnak el egymástól, hanem igyekeznek egészet kiadni a függelékekig. Hogy ez a rendezőelv mennyire vezet jóra? Az eredeti kötetek szikárságá, lekerekítettsége elveszik, és kerekebb, szűkebb merítésű életművet ad ki.

Az elsőkötetes szerzőről Márkus Béla a Népszavában úgy fogalmaz, hogy „Baka István nem szorul rá az egyszerű szavakra. Fiatal költészetünkben talán csak Szőllössi Zoltán híve még ennyire a metaforáknak." Tehát a képalkotás és a szereplíra meghatározta Baka költői színrelépését, miközben világképe nem túl életigenlő. A lírai én a sírni akarás epicentrumában áll, a bánat az origója: „Füvek, virágok esti hamva / kátránnyal itatott vizek; / mint ázott ing, hozzám tapadva / csattog, szorít a rémület" *(Nem vagy itt)*. Ezt a fajta sűrű képalkotást következő kötetében is folytatja, ahogy Lengyel Balázs is írja a *Tűzbe vetett evangélium*ról: „Baka Istvánnak nem kenyere a divatos parabola. Sebesebb iramú verssel, a szokásosnál szűkszavúbban építkezik." Baka a természeti képeket összemossa a belső, lelki nyomásokkal és a kívül, a háborúban látottakkal. A béketűrő tájból felkorbácsolt, látomásos mozgóképek lesznek: „Fekete ágakra telepszik / a hó – csíkos fegyencruhát / kapnak majd a kopaszra nyírt, / felemelt karu fák" *(Jövendölés egy télről)*.

Baka fokozatosan halad az összehasonlító képalkotás középpontja felé. Harmadik kötete, a *Döbling* verseit is ekképpen írja körbe Tarján Tamás a Népszabadságban: „olyan, mint végsőkig feszített húr: egyetlen hangot ad, de annak elkínzott zengése úgy hat, mint Csehov *Cseresznyéskert*jében a mindenkit elnémító, titokzatos, visszhangos pendülés". Ez a konkrét kép, amelyet Tarján is felidéz, nem csupán jellemzi Baka költészetét, hanem egyénenként is meghatározza azt. A *Farkasok órája*ban azonban előre vetít egy kétségbeesettebb órát. Vasy Géza így fogalmaz a Forrásban megjelent elemzésében: „mindegy az évszak, hajnalodva mindig eljő a Farkasok órája, az éj vége, a félelem és a rettenet ideje". Ezt a dermesztő órát a *Sirálytó* mutatja be a legkegyetlenebb formában, a végtelen és fölösleges öldökléssel: „Úgy tetszik most: sirálytó a világ, / a partjáró Isten – Ferenc Ferdinánd – / lódözget ránk, – és ebben az a jó, / hogy őt is leteríti Gavrilo. // Igaz, hogy akkor széthull odafenn / és idelenn a Világegyetem, – / mindegy – sirályok, szerteröppenünk, / s vagdosva egymást, ölünk s életünk" *(Sirálytó)*.

Ezen háborús hangulat hívta életre Sztyepan Pehotnij alakját is. Baka a képzelt orosz szerző verseit „fordítja" le magyarra, miközben óriási dologra vállalkozik: a mellőzött, tehetséges orosz írók mellett áll ki ezzel, de szerepét nem menedéknek szánja, hanem rejtőzködő tiltakozásnak. Habár a szövegek írója kitalált, a helyszínek nem. A *Sztyepan Pehotnij testamentum*ának egyik legmeghatározóbb verse is rendkívül sűrű. Az *Alászállás a moszkvai metróba* című költeményében az ókori alvilág és a jelenkori metró kettős allegóriája határozza meg Baka ars poétikáját: „Van mozgás még hisz a metró szalad / Az állomások bugyrai között / Mint pokolbéli Möbius-szalag / Sínpár kering föld mélyén föld fölött / S fortélyos belső végtelenbe zárva / Nem futhat máshova csak önmagába" *(Alászállás a moszkvai metróba)*. Furcsa véletlen, hogy Baka egyik interjújában éppen ezt a verset emeli ki a kötetből, mint amely programját jellemzi. Az életében megjelent utolsó kötet, a *November angyalához* méltó zárása az életműnek, amely kapcsán Karádi Zsolt azt írja, hogy Baka István leginkább szerepversekben mutatkozott meg. A *November angyalához* kötetben sem hagy fel az orosz líraival, miközben a vallásos és filozófiai hang mindvégig megmaradt. Baka szikársága Nemes Nagy Ágnesével mérhető össze: mindkét költő teljesen lecsupaszított kötéseket adott közre, amelyekben mellébeszélésnek helye sem maradt. Ebben a kontextusban nyer rendkívül fontos szerepet a függelék, mert ezekben a versekben megismerhetjük az esendő, akár csetlő-botló Baka Istvánt is. Ez a „kényszeres" önkritika tette olyan felejthetetlenné költészetét.

A függelék öt részre osztható: Baka gyerekkori lírájára; gyűjteményes kötetekből kimaradt verseire; alkalmi és tréfás versek sorozatára; variációkra, töredékekre, vázlatokra; valamint publikálatlan, kiadatlan versekre a hagyatékból. Ezek közül az utolsó szekció a legfontosabb jelen írás szempontjából, amelyekről eddig nem folyt diskurzus. Azok közül is az utolsóról, a *Sztyepan Pehotnij feltámadása*ról érdemes szólni, ugyanis a szerző ezen versében újra felidézi legmegrázóbb, legpontosabb karakterét, miközben nyelvezete sokkal esendőbb: kevésbé cizellált, leírja az egész életművét, oda és vissza is utal önmagára, valamint mestereire. A sors fintora, hogy Istennel való barátkozása kudarcba fulladt, nem lel valódi nyugalomra. Első és utolsó sora adja a keretet, ahogy legtöbb versében is: „Nem leltem sírra, így hát visszajöttem" és „Így ítélj meg s a bűnöm így bocsásd!" *(Sztyepan Pehotnij feltámadása)*. A halál előtti pillanatban lejátszódó emlékek sorozatából az egész élete kiolvasható. Talán ez az a hatás, amiről Márkus Béla is beszélt első kötete kapcsán. Baka tudatosan építette életművét.

Baka István *Összegyűjtött versek* című könyve talán az utolsó mérföldköve az életműnek. Illusztris kiadás, amely bátran nyúl a hagyatékhoz. Bombitz Attila nem először gondozza és rendezi, szerkeszti egybe a szerző verseit. Alapos kutatómunkáját ne csupán azok olvassák el, akik ismerték Baka eddig költészetét, hanem azok is, akik talán még nem is hallottak róla.

Baka István: *Összegyűjtött versek*, Kalligram, 2016.